

Metodologi Hadis dalam Karya *Al-Bayan Pada Ta'wil Ayat-Ayat Al-Quran* Karangan Abdul Aziz Salam

The Methodology of Hadith Writing in Al-Bayan Pada Ta'wil Ayat-Ayat Al-Quran by Abdul Aziz Salam

**Wahyu Hidayat Abdullah, Muhammad Mustaqim Mohd Zarif &
Mohamad Rozaimi Ramle**
Universiti Pendidikan Sultan Idris
e-mel: wahyu@fsk.upsi.edu.my

Abstrak

Penghasilan karya-karya keislaman di Alam Melayu sebelum abad ke-20 merangkumi hampir segenap aspek agama walaupun fokus utama diberikan kepada bidang akidah, fiqah dan tasawuf. Aspek-aspek lain yang tidak kurang pentingnya seperti tafsir al-Quran, hadis dan seumpamanya sering kali diasimilasikan secara kontekstual menerusi salah satu daripada tiga aspek agama tersebut dan jarang dihasilkan secara bersendirian. Dalam konteks penulisan hadis Nabi SAW di Alam Melayu secara khasnya, penekanan kurang diberikan kepada penghasilan karya khusus yang menghimpunkan hadis-hadis dalam tajuk atau tema tertentu, sebaliknya ia dijadikan salah satu sumber primer, berautoriti dan integral dalam karya-karya agama termasuk tafsir al-Quran, akidah, fiqah dan tasawuf. Oleh yang demikian, kertas kerja ini bertujuan membincangkan isu dan metode penulisan hadis dalam sebuah karya tafsir al-Quran yang dihasilkan oleh seorang tokoh ulama Perak pada abad ke-20 iaitu *al-Bayan pada Ta'wil Ayat-ayat al-Quran* karangan Abdul Aziz Salam (m.1978). Kajian kualitatif ini mengadaptasikan kaedah sejarah, kajian teks dan penilaian hadis berdasarkan prinsip-prinsip dalam bidang ilmu *mustalah al-hadith*. Berdasarkan hasil kajian, mendapati pengarang mempunyai metode penulisan hadis yang tersendiri. Diharapkan perbincangan ini bukan sahaja mampu merungkaikan persoalan aplikasi dan metode hadis dalam karya berkenaan, bahkan dapat menyetengahkan apresiasi dan sumbangan ilmiah yang dihasilkan oleh tokoh ini yang merupakan antara khazanah karya tafsir al-Quran terpenting di negeri Perak Darul Ridzuan.

Kata Kunci: tafsir al-Quran, metode, hadis, Perak, Abdul Aziz Salam

Abstract

*The production of the Islamic religious works in the Malay World prior to the 20th century covers almost all aspects of the religion, although most efforts were mainly concentrated on the fields of creed, jurisprudence and Sufism. Other aspects of the religion were often assimilated contextually through one of these three fields and rarely produced separately. Similarly, in the case of the Prophetic hadith, its utilization as an authoritative and primary source of the religion was mostly integrated through the discourses in the other religious works including Quranic exegesis, creed, jurisprudence, Sufism and others, and not many independent works on hadith as a subject were produced. Therefore, this paper aims to discuss the issues and methods of hadith writing and utilization in a work on Quranic exegesis composed by Abdul Aziz Salam (d. 1978) entitled *al-Bayan pada Ta'wil Ayat-ayat al-Quran*. This qualitative study adopts the historical and textual analysis methods as well as the criteria of hadith appraisal as stipulated in the field of *mustalah al-hadith*. The findings provide a comprehensive overview on the issues of hadith utilization and selection in the work, and highlight its significance as an important exegetical work produced in the state of Perak, Malaysia in the 20th century.*

Keywords: *Quranic Exegesis, Methodology, Hadith, Perak, Abdul Aziz Salam*

Pengenalan

Hadis bukanlah sekadar warisan dan khazanah untuk tatapan umat Islam semata-mata, sebaliknya ia merupakan sumber ilmu dan perundangan dalam agama Islam yang telah diwarisi hingga kini. Hadis yang merupakan sumber kedua memainkan peranan yang sangat penting dalam memberikan kefahaman terhadap kitab suci al-Quran, sehinggakan ia menjadi salah satu elemen yang cukup penting dalam proses pemahaman dan pentafsirannya. Para ulama juga telah mensyaratkan hadis sebagai salah satu sumber utama yang perlu dirujuk dalam kaedah pentafsiran al-Quran yang dikenali sebagai *tafsir bi al-ma'thur* (tafsir al-Quran secara periwayatan).

Sejak daripada zaman Nabi SAW, tafsir al-Quran merupakan suatu ilmu yang diberikan perhatian yang utama dan memainkan peranan yang penting dalam mengembangkan pemahaman keagamaan. Selain diajar, pelbagai karya tafsir al-Quran turut dihasilkan oleh ilmuwan Islam sejak daripada dahulu lagi. Dalam konteks Alam Melayu juga, tafsir al-Quran juga diberikan penekanan yang penting. Pengajian tafsir al-Quran telah berkembang melalui sistem pendidikan tradisional yang menawarkan pengajian agama seperti pondok, pesantren, madrasah dan sebagainya. Melalui sistem ini, terhasilnya pelbagai karya tafsir klasik yang dikarang oleh ulama tempatan dan dijadikan teks pengajian dan rujukan. Di Semenanjung Tanah Melayu, negeri-negeri seperti Kelantan, Perak, Kedah dan Johor merupakan antara yang giat mengembangkan pengajian tafsir al-Quran sehingga melahirkan tokoh-tokoh dalam bidang ini. Seiring dengan kemerdekaan dan kemajuan yang dicapai pada abad ke-20, ilmu tafsir al-Quran turut mengalami perkembangan yang memberangsangkan. Selain pendidikan secara tidak formal, tafsir al-Quran turut diajar di institusi-institusi pendidikan formal seperti sekolah dan institut pengajian tinggi (Mustaffa, 2009).

Dalam konteks negeri Perak Darul Ridzuan secara khasnya, pengajian tafsir direkodkan telah bermula sejak daripada zaman pemerintahan Sultan Muzaffar Shah lagi pada tahun 1528. Menurut Badriyah (1984), Syeikh Ibrahim bin Mahmud merupakan orang pertama yang dipertanggungjawabkan untuk memulakan pengajian tafsir al-Quran di surau dan beliau telah diberikan kebenaran oleh Sultan untuk mengajar agama di daerah Bota Kanan, Parit. Setelah itu pengajian tafsir al-Quran terus berkembang dengan terbinanya institusi pendidikan agama tradisional seperti pondok dan seumpamanya pada zaman pemerintahan Sultan Muzaffar Shah II (Mustaffa, 2005). Menjelang awal abad ke-20, beberapa buah karya tafsir al-Quran yang dihasilkan di negeri Perak telah dapat direkodkan. Antara yang terpenting dan menjadi fokus perbincangan ini ialah *al-Bayan pada Ta'wil Ayat-ayat al-Quran* karangan Abdul Aziz Salam.

Biodata Ringkas Abdul Aziz Salam

Abdul Aziz bin Salam bin Sulaiman bin Satin bin Mandasalam bin Maharaja dilahirkan di Kampung Teluk Bakong Lambor Kanan, Parit, negeri Perak. Berlaku perselisihan pandangan mengenai tahun kelahirannya. Menurut Zamri (2000: 15), Abdul Aziz dilahirkan pada tahun 1902. Namun maklumat mengenai biografi beliau yang terdapat dalam karya tafsirnya menyatakan 1905 sebagai tarikh kelahirannya. Kenyataan yang kedua ini turut disokong oleh pengakuan anaknya bahawa ayahnya juga lahir pada tarikh berkenaan. Beliau mendapat pendidikan awal di Sekolah Melayu Teluk Bakong pada tahun 1912. Minat dan kecenderungannya dalam bidang agama telah mendorongnya menyambung pengajian di Madrasah al-Khairiyyah; sebuah sekolah agama yang terdapat di Lambor Kanan, Parit. Selepas beberapa tahun, beliau menyambung pula pengajiannya di Madrasah al-Ihsaniyah yang terletak di Teluk Intan. Madrasah ini dipimpin oleh seorang ulama tersohor negeri Perak ketika itu iaitu Syeikhul Islam Tuan Haji Mohd Salleh bin Haji Taib. Dengan semangat dan kesungguhannya, beliau telah memperoleh sijil al-Quran yang julung-julung kali diperkenalkan di negeri Perak pada tahun 1923.

Di peringkat yang lebih tinggi, beliau kemudiannya telah berkelana ke New Delhi, India pada tahun 1924. Menurut anaknya, perjalanannya ini telah ditaja oleh kerabat Sultan Perak ketika itu. Di India, beliau mengikuti pengajian di Madrasah Dar al-Hadith. Selepas empat tahun menuntut ilmu, beliau

melanjutkan lagi pengajiannya di Mekah al-Mukarramah. Ketika di Mekah, beliau turut berpeluang mengajar kepada pelajar-pelajar dari Malaysia dan Indonesia di sekitar Masjidil Haram dengan keizinan daripada kerajaan Arab Saudi (Abdul Aziz, 1968).

Selepas bermukim selama tiga tahun di Mekah, pada tahun 1931 beliau kembali ke tanah air untuk menabur jasa dan menegakkan syiar Islam. Berbekalkan pengalamannya selama 15 tahun dalam pengajian agama, beliau berkhidmat sebagai guru di Madrasah al-Ihsaniyah. Beliau juga pernah membuka sebuah pusat pengajian di Changkat Jong, Teluk Intan. Namun setelah penaklukan Tanah Melayu oleh Jepun, pusat pengajian ini terpaksa ditutup. Beliau kemudiannya dilantik sebagai Kadi. Pada tahun 1950, beliau dilantik sebagai Kadi Besar Negeri Perak dan ahli dalam Majlis Agama Islam dan Adat Melayu Negeri Perak. Setelah bersara pada tahun 1960, beliau dilantik menjadi ahli tidak rasmi dalam Majlis tersebut.

Usaha menyebarkan dakwah Islam yang dilakukan oleh Abdul Aziz tidak terhad melalui jawatannya sebagai kadi sahaja, bahkan beliau turut berkongsi ilmu yang dimiliki dengan menyampaikan kuliah-kuliah agama di masjid-masjid sekitar negeri Perak. Usaha beliau yang bersungguh-sungguh ini dapat diperhatikan menerusi sesi pengajarannya yang diadakan di 50 buah tempat di seluruh negeri Perak pada setiap bulan. Pada masa yang sama, beliau juga seorang yang sangat aktif bermasyarakat dan mempunyai kebolehan bertukang kayu. Beliau juga sempat menghasilkan karya dalam tafsir al-Quran berjudul *al-Bayan pada Ta'wil Ayat-ayat al-Quran* yang dibincangkan dalam makalah ini. Kenalannya juga terdiri daripada segenap lapisan masyarakat dan antaranya pula tokoh-tokoh keagamaan dan kerajaan yang terkenal seperti Abu Bakar al-Baqir, Mustafa Abdul Rahman, Dato Seri Kamaruddin Hj. Mohd Isa dan sebagainya (Mohd Fazali, 2011). Pada Ogos 1978, Abdul Aziz telah kembali ke rahmat Ilahi dan dikebumikan di perkuburan Gurab Jalan Kuala Kangsar, Ipoh, Perak. Beliau meninggalkan dua orang isteri dan lima belas orang anak.

Al-Bayan pada Ta'wil Ayat-ayat al-Quran: Karya Ulung Abdul Aziz Salam

Karya berjudul *al-Bayan pada Ta'wil Ayat-ayat al-Quran* dihasilkan berdasarkan aspirasi daripada Dato' Zainal Abidin Haji Abbas yang menyedari kebolehan dan kelebihan Abdul Aziz Salam dalam bidang tafsir al-Quran. Saranan ini kemudiannya disambut baik oleh Abdul Aziz. Justeru, sebuah jawatankuasa kecil telah ditubuhkan di bawah Lembaga Amanah Mengembangkan Pengetahuan Ugama Islam atau dikenali sebagai LAMPU bagi menyelenggarakan urusan penyusunan tafsir ini. Jawatankuasa tersebut dipengerusikan oleh Dato' Zainal Abidin sendiri dan Abdul Aziz pula dilantik sebagai Naib Pengerusi. Haji Ismail bin Muhammad Saleh dilantik sebagai penyemak merangkap Setiausaha, selain Haji Yaakub bin Haji Abbas, Haji Ahmad bin Jalaluddin dan Sulaiman Sidik sebagai penyemak utama. Tugas utama jawatankuasa ini ialah menyemak setiap lima halaman yang ditulis oleh Abdul Aziz dari aspek bahasa dan sebagainya. Penulis khas juga dilantik untuk menyalin semula semua kandungan yang telah disemak (Mazlan, Jawiyah & Mohd Najib, 2009).

Karya tafsir ini dibahagikan dan dicetak mengikut juzuk-juzuk al-Quran. Juzuk pertama dicetak pada tahun 1968 dan mengandungi tafsiran dari awal surah al-Fatihah sehingga ayat 141 surah al-Baqarah dalam 339 halaman. Juzuk yang kedua dicetak pada tahun berikutnya dan mengandungi tafsiran ayat 142 surah al-Baqarah sehingga ayat 252 surah yang sama dengan 595 jumlah halaman. Juzuk ketiga pula dicetak pada tahun 1970 dan merupakan sambungan dari ayat 253 surah al-Baqarah sehingga ayat 91 surah Ali-Imran. Ketiga-tiga juzuk tafsir ini telah dicetak oleh Syarikat Sinaran, Pulau Pinang dengan jumlah keluaran sebanyak lima ribu naskhah. Cetakan juzuk pertama bertarikh 1968, yang kedua pula pada tahun 1969, dan yang ketiga pada tahun 1970 (Mustaffa, 2009). Sehingga kini hanya tiga juzuk sahaja daripada tafsir tersebut yang dapat dikesan, walaupun anak kandung kepada Abdul Aziz iaitu Ibrahim mendakwa ayahnya telah mengarang karya ini lengkap 30 juzuk. Menurutnya lagi, bapanya telah menyerahkan karya tersebut kepada Dato' Seri Kamaruddin Hj Mohd Isa yang merupakan Menteri Besar Perak antara tahun 1970-1974 untuk proses pencetakan juzuk-juzuk seterusnya, namun usaha itu terhenti tanpa diketahui sebabnya.

Metodologi Penulisan Hadis dalam *al-Bayan* pada *Ta'wil Ayat-ayat al-Quran*

Dalam menghuraikan metodologi penulisan hadis yang diaplikasikan oleh Abdul Aziz dalam karyanya, perbincangan berkisar mengenai bentuk penyampaian hadis yang merangkumi penyalinan sanad, pernyataan sumber hadis selain hukum dan statusnya akan dibincangkan. Di samping itu, dapatan daripada kajian *takhrij al-hadith* yang dilaksanakan akan dibentangkan untuk menilai status kesahihan hadis yang telah dipetik oleh beliau dan sumber-sumber rujukannya. Walau bagaimanapun, untuk tujuan makalah ini, kajian ini menfokuskan pada juzuk kedua karyanya sahaja. Dalam juzuk ini, terdapat sejumlah 23 buah hadis Nabi SAW yang dipetik oleh pengarang. Selain itu, sejumlah 150 *athar* atau periwayatan daripada Sahabat dan Tabiin turut dirujuk dalam mentafsirkan ayat al-Quran.

Secara amnya, terdapat tiga bentuk penulisan dan penyampaian hadis yang dipetik oleh Abdul Aziz dalam karyanya, iaitu memetik teks hadis dalam bahasa Arab dan menterjemahkannya ke dalam bahasa Melayu, menulis terjemahan hadis dalam bahasa Melayu sahaja, dan menulis mafhum hadis menurut kefahaman pengarang sendiri. Huraian dan contoh bagi setiap bentuk adalah seperti berikut:

i. Petikan Teks Hadis dalam Bahasa Arab Disertai Terjemahannya dalam Bahasa Melayu

Karya *al-Bayan* ditulis sepenuhnya oleh Abdul Aziz dalam bahasa Melayu menggunakan tulisan jawi. Kebanyakan hadis yang dimuatkan dipetik teks asalnya dalam bahasa Arab dan diterjemahkan ke dalam bahasa Melayu. Ini menunjukkan bahawa beliau sangat menitikberatkan keaslian teks hadis yang dipetik dan berusaha menyalinnya sebagaimana yang tertulis dalam sumber asalnya. Walau bagaimanapun, beliau tidaklah pula membariskan teks dalam bahasa Arab tersebut. Pembaca yang tidak mempunyai latar belakang pendidikan Arab akan mengalami kesukaran membaca teks tersebut. Contohnya (jil. 2, hal. 93) adalah seperti berikut:

“...Telah dikhabarkan Bishr bin Mu‘az daripada Yazid daripada Sa‘id daripada Qatadah katanya: *Ibn sabil* ialah *dhayf* (tetamu). Telah disebutkan kepada kami sesungguhnya Rasulullah SAW telah berkata:

"من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيرا أو ليسكت " وقال وكان يقول "حق الضيافة ثلاث ليال فكل شئى أضافه بعد ذلك صدقة"

Maksudnya: Orang yang beriman dengan Allah dan hari kemudian (akhirat) maka hendaklah ia berkata baik atau hendaklah ia diam. Rasulullah juga berkata: Hak tetamu itu ialah tiga malam. Maka tiap-tiap dijamukannya pada kemudiannya tiga malam itu ialah jadi sedekah...”.

(Sahih al-Bukhari, Kitab al-Riqab, Bab Hifz al-Lisan, Jil.20. Bil.5995)

ii. Terjemahan Hadis dalam Bahasa Melayu Sahaja

Selain itu, terdapat juga beberapa buah hadis Nabi SAW yang hanya ditulis terjemahannya dalam bahasa Melayu sahaja tanpa diiringi oleh teks asalnya dalam bahasa Arab. Hal ini berkemungkinan dilakukannya pada teks hadis yang panjang dan beliau sekadar menyatakan terjemahannya untuk tujuan ringkasan. Contohnya (hal. 9):

“...Hadis yang telah diceritakan oleh Abu Kurayb daripada Ibn Fudhayl daripada Malik al-Ashja‘ie daripada al-Mughirah bin ‘Uyainah bin al-Nuhas daripada hamba Mukatib daripada Jabir bin Abdullah r.a. ia berkata: Bahawasanya Nabi SAW berkata: Bahawa aku dan umat aku telah berada di atas satu bumi cangkak di hari kiamat kelak berkeadaan di satu tempat tinggi daripada sekalian makhluk umat-umat yang lain. Tiada satu umat melainkan bercita-cita supaya termasuk ia daripada umat Muhammad SAW dan tiada satu-satu nabi yang dahulu telah didustakan oleh umatnya melainkan kita-kita umatlah jadi orang menyaksikan mereka di hari kiamat yang mereka itu telah menyampaikan risalah Tuhannya kepada umat masing-masing dan nasihat yang telah diberikan...”.

iii. Huraian Mafhum Hadis Berdasarkan Makna Hadis

Walaupun majoriti hadis yang dipetik oleh Abdul Aziz Salam disertai teksnya dalam bahasa Arab, namun terdapat juga segelintir hadis yang dihuraikan mafhumnya berdasarkan pemahamannya. Perkara ini lazim dilakukannya pada hadis yang panjang dan berbentuk naratif. Justeru, beliau mengolahnya kembali untuk memudahkan dan meringkaskannya sesuai dengan bentuk penulisan tafsirnya. Contohnya (jil. 3, hal. 83) adalah seperti berikut:

“...Telah diceritakan oleh Hanad bin al-Sari daripada Yunus bin Bakir daripada Muhammad bin Ishaq daripada Muhammad bin Ibrahim bin al-Harith daripada Abu Salih daripada Abu Hurairah r.a. ia berkata: Telah mendengar aku akan Rasulullah SAW berkata bagi Aktam bin Jun: Ya Aktam bin Jun! Aku melihat akan Amru bin Luhay bin Qam‘ah bin Khandaq dijurus batang hidungnya ke dalam api neraka Jahanam, maka tiada melihat akan satu lagi yang menyerupai rupanya dengan rupa engkau. Maka menyahut Aktam: Ya Rasulullah! Adakah membahayakan aku rupanya itu serupa dengan aku? Jawab Rasulullah: Tidak! Sesungguhnya engkau orang mukmin dan ia orang kafir. Dia itu ialah mula-mula orang yang mengubah agama Nabi Ismail a.s. dan mula-mula orang membuat ugama Bahirah, ugama Sa‘ibah, ugama Wasilah dan ugama Ham...”

Menariknya, kebanyakan hadis yang dimuatkan dalam karya tafsir ini juga disertakan dengan sanadnya secara lengkap. Ini bukan sahaja memudahkan pembaca dan penyelidik menyemak sumber asal bagi hadis tersebut, bahkan juga membantu dalam menganalisis status penerimaannya. Namun terdapat sebahagian hadis yang tidak disertai sanadnya, mungkin atas dasar ingin meringkaskannya seperti yang dapat dilihat dalam contoh berikut (hal. 46): “...Daripada Nabi SAW ia berkata: اللهم صلى على أبي أوفى yang diertikan: Ya Allah! Ampunkanlah bagi keluarga Abi Awfa...”

Dalam konteks yang sama, kadangkala terdapat hadis tersebut hanya dinyatakan perawi yang meriwayatkannya secara langsung daripada Nabi SAW sahaja. Contohnya (hal. 93):

“...Daripada Abi Tha‘labah r.a. berkata.. النهي عن أكل كل ذي ناب من السباع lafaz al-Bukhari, dan lafaz Muslim ditambah hujungnya berbunyi: وكل ذي مخلب من الطير yang ertinya: Bahawa sesungguhnya telah melarang daripada memakan tiap-tiap yang bertaring binatang buas, tiap-tiap berkuku menyengkam segala burung. Juzuk sembilan *Fath al-Bari*...”

Dengan memuatkan sanad-sanad hadis secara sempurna, Abdul Aziz menzahirkan keunikan metodenya yang tersendiri berbanding dengan kebanyakan karya tafsir Alam Melayu lain seperti *Tafsir Surah Yasin* karangan Syeikh Muhammad Idris al-Marbawi, *Tafsir al-Quran al-Hakim* karangan Mustafa Abdul Rahman dan sebagainya.

Walau bagaimanapun, dari aspek sumber hadis, tidak semua hadis yang dipetik dalam tafsir ini dinyatakan sumber rujukan dan ambilannya. Misalnya dalam juzuk kedua, hanya empat buah hadis sahaja yang dinyatakan sumbernya daripada 23 buah hadis yang dipetik. Contohnya (hal. 90):

“...Hadis yang telah diceritakan oleh Muhammad bin Bakar daripada Abu Daud daripada Abdullah bin Maslamah daripada Malik daripada Safwan bin Sulaym daripada Sa‘id bin Salamah daripada al-Mughirah bin Abi Bardah daripada Abu Hurairah katanya: Seseorang bertanya Rasulullah SAW: Ya Rasulullah! Kami belayar ke laut dan membawa sedikit air. Jikalau kami mengambil air sembahyang dengannya dahaga kami. Adakah boleh kami mengambil air sembahyang dengan air laut? Jawab Rasulullah SAW dengan berkata: هو الطهور ماؤه الحل ميتته yang ertinya iaitu buat penyuci airnya dan halal baginya. Sunan Kubra li al-Bayhaqi, juzuk satu”

Contoh lain pula (hal. 91) adalah seperti berikut:

“...Hadis yang telah diceritakan oleh Muhammad bin Ya‘qub daripada al-Rabi‘ bin Sulaiman daripada Abdul Rahman bin Zaid bin Aslam daripada bapanya Zaid daripada Ibn Umar

katanya: Rasulullah SAW telah berkata yang ertinya: Dihalalkan bagi kita dua bangkai dan dua darah. Dua bangkai ialah ikan dan belalang; dua darah ialah hati dan limpa. Juzuk sembilan, *Sunan Kubra* bagi Bayhaqi...”.

Daripada kedua-dua contoh di atas, jelas menunjukkan bahawa hadis yang dipetik oleh pengarang merupakan hadis yang benar-benar terdapat dalam sumber hadis yang dinyatakan dan bukannya diambil menerusi sumber sekunder yang lain. Perkara ini diperkukuhkan menerusi pernyataan nombor jilid atau juzuk bagi hadis yang terdapat dalam sumber tersebut. Dalam aspek yang lain, ini juga memudahkan para pengkaji dan pembaca untuk menyemak semula hadis yang dimuatkan dengan lebih mudah terutamanya yang dipetik secara mafhumnya sahaja.

Dari aspek penilaian status hadis, Abdul Aziz secara amnya tidak menyatakan status kesahihan dan darjat sesebuah hadis yang dipetikinya. Hanya dalam kes tertentu sahaja beliau akan menyertakan sekali status hadis tersebut seperti yang tertulis pada halaman 90:

“...Hadis yang diceritakan oleh Ahmad bin Mani‘ daripada Sufyan daripada Abi Ya‘fur daripada Abdullah bin Abi Awfa ditanya daripada hukum belalang, jawabnya: Aku berperang bersama Rasulullah SAW enam kali peperangan, kami memakan belalang. Hadis *hasan sahih*; hadis ini cantik lagi betul...”.

Daripada petikan hadis di atas, jelas menunjukkan pernyataan status hadis tersebut iaitu “hadis *hasan sahih*; hadis ini cantik lagi betul” yang lazimnya digunakan oleh al-Tirmidhi dalam *Jami‘*. Berdasarkan penelitian dan pengkajian, ternyata hadis ini dipetik daripada *Jami‘ al-Tirmidhi* dan Abdul Salam telah menukilkan juga statusnya yang diberikan oleh al-Tirmidhi. Menarik diperhatikan terjemahan secara harfiah kepada istilah *hasan* dan *sahih* tanpa sebarang penjelasan lanjut mengenai maksudnya dalam konteks ilmu *mustalah al-hadith*.

Selain daripada menganalisis metode penulisan hadis pada karya Abdul Aziz, kajian yang terperinci turut dilakukan terhadap 23 buah hadis yang terdapat dalam jilid kedua (2) kitab tafsir ini seperti yang telah dinyatakan. Kajian menggunakan kaedah *Takhrij al-Hadith* digunakan bagi mengenal pasti asal-usulnya daripada sumber rujukan hadis yang muktabar. Metode penilaian hadis iaitu *Hukum ala al-Hadith* turut digunakan bagi mendapatkan status kesahihan hadis. Penilaian dari aspek Sanad dan Matan hadis digunakan bagi mengukuhkan lagi hasil dapatan. Dapatan kajian ini diringkaskan kepada dua aspek utama seperti berikut:

i. Status Kesahihan Hadis

Jadual 1: Status Kesahihan Hadis dalam Jilid Kedua dalam Tafsir al-Bayan

Status Hadis	Jumlah	Peratusan
<i>Sahih</i> dan <i>hasan</i>	14	60.8%
<i>Dha‘if</i>	8	34.8%
Hadis yang tidak diketahui hukumnya	1	4.4 %
Jumlah	23	100%

Daripada Jadual 1, sejumlah 14 buah hadis (60.8%) hadis yang dipetik adalah berstatus *sahih* dan *hasan*. Kedua-dua jenis hadis ini terangkum dalam kategori hadis *maqbul* yang bermaksud boleh diterima sebagai dalil dan sumber hukum dalam segenap aspek agama. Daripada jumlah ini juga, empat buah hadis sepakat diriwayatkan dalam *Sahih al-Bukhari* dan *Sahih Muslim (muttafaq ‘alayh)* yang merupakan status hadis yang tertinggi nilai kesahihannya. Sebanyak dua buah hadis lagi masing-masing diambil dari sumber *Sahih al-Bukhari* dan *Sahih Muslim* manakala selebihnya diriwayatkan dalam sumber-sumber lain yang muktabar.

Sebaliknya, hadis *dha'if* bermaksud hadis yang tidak boleh dijadikan sumber hukum lantaran kecacatannya dari aspek sanad, matan atau kedua-duanya yang boleh menjejaskan integriti kesahihannya. Terdapat pelbagai jenis hadis *dha'if*, namun daripada sejumlah 8 hadis (348%) sampel kajian, dua daripadanya merupakan hadis *mursal* yang terputus jalur sanadnya pula di peringkat Tabiin dan sebelum Sahabat. Selain itu, terdapat juga sebuah hadis yang dikaji yang tidak berjaya diketahui statusnya. Hadis tersebut juga tidak termuat dalam mana-mana sumber hadis yang muktabar dan tidak pula disertakan sanad periwayatannya. Justeru, hadis ini ditangguhkan dahulu penerimaannya tanpa sebarang keputusan sehinggalah terdapat petunjuk baharu mengenai statusnya. Penting juga diperhatikan di sini bahawa hadis palsu (*mawdu'*) sama sekali tidak dirujuk oleh Abdul Aziz dalam skop sampel kajian yang turut menzahirkan penelitiannya dalam pemilihan dan petikan hadis.

ii. Sumber Rujukan Hadis

Berdasarkan Jadual 1 juga, kebanyakan hadis yang dipetik oleh Abdul Aziz dalam karyanya ini berasal daripada sumber-sumber hadis yang muktabar seperti *Sahih al-Bukhari*, *Sahih Muslim*, *Sunan Abu Daud*, *Jami' al-Tirmidhi*, *Sunan al-Nasa'i*, *al-Mustadrak 'ala al-Sahihayn* karangan al-Hakim dan *Sunan al-Kubra* susunan al-Bayhaqi. Selain daripada tu, sekiranya hadis yang disenaraikan tidak dijumpai dalam mana-mana sumber hadis yang muktabar, ianya lazimnya dipetik daripada *Tafsir al-Tabari* yang merupakan salah satu sumber rujukan utama Abdul Aziz dalam penghasilan tafsirnya. Perkara ini juga tergambar menerusi penamaan tafsirnya yang hampir sama dengan *Tafsir al-Tabari* iaitu *Jami' al-Bayan Fi Ta'wil al-Quran*".

Kesimpulan

Berdasarkan kepada keseluruhan penelitian dan pengkajian terhadap metodologi penulisan hadis dalam karya *al-Bayan pada Ta'wil Ayat-ayat al-Quran* karangan Abdul Aziz Salam, dapat dirumuskan ketokohan pengarangnya dalam memilih, menilai dan memetik hadis-hadis yang dimuatkan dalam karyanya ini. Keutamaan kepada hadis-hadis yang *maqbul* yang dirujuk daripada sumber-sumber rujukan yang muktabar memberikan petunjuk bahawa dalil dan penghujahan pelbagai aspek agama perlulah disokong oleh sumber yang berkredibiliti dan bukannya diambil secara rambang. Perkara ini juga disokong menerusi ketiadaan hadis palsu dalam sampel hadis yang dikaji yang mengunjurkan sikap pengarangnya yang menjauhi daripada memuatkan kepalsuan yang dinisbahkan kepada Nabi SAW dalam karyanya. Dari aspek penulisan dan penyampaian hadis pula, Abdul Aziz turut mempamerkan metodologinya yang tersendiri terutamanya penekanannya terhadap sanad yang disertakan secara lengkap bagi kebanyakan hadis yang dipetik dalam karyanya ini. Dalam konteks karya tafsir di Alam Melayu sezaman dengannya, perkara ini amat jarang didapati dan tidak diaplikasikan secara meluas. Berdasarkan aspek-aspek inilah, ketokohan dan kewibawaan Abdul Aziz terserlah, bukan sahaja dalam aspek penulisan tafsir al-Quran, bahkan juga dalam pemilihan dan penulisan hadis yang merupakan suatu sumbangan yang bermakna ke arah pemertabatan pengajian berteraskan al-Quran dan hadis di tanah air, khususnya di negeri Perak Darul Ridzuan.

Rujukan

- Abdul Aziz Salam. (1968). *al-Bayan pada Ta'wil Ayat-ayat al-Quran*. Pulau Pinang: Percetakan Sinaran.
- Abdul Rahman Abdullah. (1989). *Gerakan Islah di Perlis: Sejarah dan Pemikiran*. Kuala Lumpur: Penerbitan Pena.
- Badriyah Haji Salleh. (1984). *Kampung Haji Salleh dan Madrasah Saadiyah-Salihiah 1914-1959*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ismail Yusof. (1996). *Perkembangan Pengajian dan Penulisan Tafsir di Malaysia*. Kuala Lumpur: Tesis PhD Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Khairul Nizam Zainal Badri. (2008). *Ketokohan dan Pemikiran Abu Bakar al-Baqir*. Selangor: Karisma Publications Sdn. Bhd.
- Mazlan Ibrahim, Jawiyah Dakir & Mohd Najib Abdul Kadir. (2009). *Pengenalan Tokoh dan Kitab-kitab Tafsir Melayu Ulama Nusantara*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mohd Fazali Abdul Manas (2011). *Sumbangan Abdul Aziz Salam dalam Pengajian Tafsir: Tumpuan terhadap al-Bayan pada Takwil Ayat-ayat al-Quran*. Kuala Lumpur: Tesis Sarjana Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Mustaffa Abdullah. (2005). *Ketokohan Sayid Muhammad Rasyid Ridha dalam Bidang Tafsir: Tumpuan Utama kepada Tafsir al-Manar*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Mustaffa Abdullah. (2009). *Khazanah Tafsir di Malaysia*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya.
- Nabir Abdullah. (1976). *Maahad al-Ihya Assyariff Gunung Semanggol 1934-1959*. Kuala Lumpur: Jabatan Sejarah Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Zamri Hasyim. (2000). *Ulama Perak dalam Kenangan dan Tokoh Maal Hijrah*. Ipoh: Jabatan Mufti Negeri Perak.
- Zulkifli Mohd Yusof. (2007). *Muhammad Abduh: Pengaruhnya kepada Pembaharuan Politik Islam di Malaysia*. Kuala Lumpur: al-Baian Corporation.